

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa o stave vzdelávania cudzincov v základnej škole v SR v školskom roku 2019/2020

Štátna školská inšpekcia sledovala stav vzdelávania cudzincov v 17 vybraných základných školách (12 štátnych a 5 súkromných). Hlavným cieľom inšpekcií bolo zistiť mieru účinnosti a efektívnosti právnych noriem regulujúcich začleňovanie žiakov – cudzincov do výchovno-vzdelávacieho procesu. Zvýšená pozornosť sa venovala posúdeniu pripravenosti škôl vzdelávať žiakov – cudzincov, posúdeniu dostupnosti služieb a iných podporných opatrení smerujúcich k bezproblémovému zaradeniu žiakov do edukačného procesu a tiež posúdeniu účinnosti spôsobov, akými pedagógovia zabezpečovali opatrenia vedúce k postupnému eliminovaniu jazykových bariér žiakov. Dobrá znalosť štátneho resp. vyučovacieho jazyka poskytuje žiakom základ pre ich úspešnú integráciu, je komunikačným prostriedkom i nástrojom k získaniu ich ďalších vedomostí, umožňuje im postupné adaptovanie sa v novom prostredí. Tiež im napomáha pri utváraní sociálnych vzťahov v komunite triedy/školy, zvyšuje možnosti ich účasti a úspešnosti na trhu práce, prispieva k ich aktívnej komunikácii vo verejnom i spoločenskom živote.

Hodnotenie stavu vzdelávania cudzincov v ZŠ sa realizovalo uskutočňovaním rozhovorov s vedúcimi pedagogickými zamestnancami, s učiteľmi, ktorí žiakov vzdelávali alebo viedli kurz štátneho jazyka, rozhovormi so samotnými žiakmi – cudzincami. Súčasne boli posudzované oblasti priamo súvisiace s edukáciou v kurzoch t. j. personálne a materiálno-technické zabezpečenie, dodržiavanie ľudských práv a práv detí. Základné údaje o škole, o žiakoch i o organizácii a realizácii jazykových kurzov poskytli riaditelia škôl vyplnením informačných dotazníkov. Ďalšie informácie sa získavali analýzou dokumentácie súvisiacej so vzdelávaním cudzincov.

V školskom roku 2019/2020 evidovali hodnotené školy celkovo **7 211** žiakov, z nich tvorili žiaci – cudzinci s povoleným pobytom na území Slovenskej republiky (SR) **3,7 %**. Triedy primárneho vzdelávania navštevovalo **119** žiakov – cudzincov a **147** tried nižšieho stredného vzdelávania. Na základe rozhodnutia vydaného riaditeľmi sa **4** žiaci vzdelávali v školách mimo územia SR, **7** boli na základe diagnostického vyšetrenia príslušným centrom špeciálno-pedagogického poradenstva (ČŠPP) zaradení do skupiny žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVVP). Vzdelávaní žiaci – cudzinci pochádzali z 26 krajín, najviac z Ukrajiny, Vietnamu, Ruskej federácie, Českej republiky, Kórey, Srbska. Materinský jazyk žiakov bol ukrajinský (**107**), vietnamský (**52**), ruský (**19**), český (**15**) ale aj španielsky, arabský, perzský, dánsky, taliansky...

Rozhodnutia o prijatí žiaka do školy vydávali riaditelia na základe žiadosti zákonných zástupcov a overení predložených dokladov o dosiahnutom vzdelaní žiaka. Záznamy o ich predchádzajúcom vzdelávaní boli zaznamenané do triednych výkazov i katalógových listov a kópie dokladov o vzdelaní, žiadosť i rozhodnutie boli uložené v osobnom spise žiaka. Riaditelia subjektov postupovali pri prijímaní žiakov v súlade s ustanoveniami zákona¹. Väčšina z nich bola zaradená do ročníkov primárneho a nižšieho stredného vzdelávania podľa veku a na základe dosiahnutého vzdelania. Z celkového počtu 266 žiakov – cudzincov bolo

¹ Legislatívny rámec pre výchovu a vzdelávanie detí cudzincov v Slovenskej republike tvorí § 146 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Na jeho základe sa deťom cudzincov s povoleným pobytom na území SR, deťom žiadateľov o udelenie azylu a Slovákom žijúcich v zahraničí poskytuje výchova a vzdelávanie, ubytovanie a stravovanie v školách podľa školského zákona za tých istých podmienok ako občanom SR. Riaditeľ školy zaradiť dieťa do príslušného ročníka po zistení úrovne jeho doterajšieho vzdelania a úrovne ovládania štátneho jazyka. Z dôvodu nedostatočného ovládania štátneho jazyka môže dieťa podmienene zaradiť do príslušného ročníka podľa veku, a to najviac na jeden školský rok. Pre deti cudzincov na odstránenie jazykových bariér môžu školy organizovať základné a rozširujúce jazykové kurzy štátneho jazyka.

do ročníka podľa veku zaradených 237, do nižšieho ročníka z dôvodu neznalosti štátneho jazyka 29 (11 %). Posúdenie úrovne ovládania jazyka realizovali zväčša kmeňoví učitelia škôl, ojedinele v spolupráci s príslušným poradenským zariadením. Viacerí z prijatých žiakov ovládali základy slovenského jazyka, navštevovali v SR už materskú školu (absolvovali predprimárne vzdelávanie) alebo sa doma rozprávali s matkou či s otcom po slovensky. Iným sa pred nástupom do školy venovali rodičia, ktorí už dlhšie pracovali na Slovensku a vedeli dobre komunikovať v štátnom jazyku. Ďalší sa vzdelávali v komunite krajanov (početná ukrajinská, vietnamská komunita) a formou domácej prípravy získavali základné komunikačné zručnosti. Viacerí starší žiaci absolvovali v čase pred nástupom do školy v SR kurz slovenského jazyka v rodnej krajine prostredníctvom lektora (e-learning) alebo absolvovali súkromné doučovanie ihneď po príchode na Slovensko.

Z rozhovorov s riaditeľmi vyplynulo, že zákonní zástupcovia prihlasovali svoje deti do školy v rôznych termínoch, prevažne však v priebehu školského roka alebo tesne pred jeho začiatkom. Vzhľadom na ich jazykovú bariéru nebolo možné jednoznačne stanoviť úroveň znalostí v ďalších vyučovacích predmetoch. Po dohode so zákonnými zástupcami zaradili žiaka podmienene do ročníkov primárneho alebo nižšieho stredného vzdelávania na základe jeho veku a predložených dokladov o predchádzajúcom vzdelávaní. Zaradenie vekovo staršieho žiaka – cudzinca do nižšieho ročníka nemalo očakávaný efekt. Zväčša sa nedokázali začleniť do triedneho kolektívu podstatne mladších spolužiakov, postupne mali problémy s učením a hrozilo im ukončenie školskej dochádzky v nižšom ako 9. ročníku. Vyskytli sa aj prípady, keď pri zápise v dôsledku jazykovej bariéry žiaka aj jeho zákonných zástupcov bolo ťažko určiť, či žiak potrebuje odbornú špeciálno-pedagogickú pomoc. Ak však jeho adaptačné obdobie pretrvávalo dlhšie a bez evidentného zlepšenia, informovali triedni učitelia rodičov o možnosti pomoci zo strany príslušného poradenského centra.

V žiadnej zo škôl nezriadili pre cudzincov špecializovanú triedu, prevažne boli do paralelných tried v ročníkoch začlenení jednotlivo alebo maximálne traja.

Takmer všetky subjekty organizovali pre žiakov v záujme eliminovania jazykovej bariéry základný kurz štátneho jazyka. Pri jeho realizácii postupovali podľa učebného plánu, učebných osnov a podľa metodického odporúčania, ktoré vydal Štátny pedagogický ústav². Jazykové kurzy viedli kmeňoví pedagogickí zamestnanci škôl – učitelia primárneho vzdelávania i učitelia slovenského jazyka a literatúry, ktorí spĺňali kvalifikačné predpoklady a osobitné kvalifikačné požiadavky pre vyučovanie predmetu. Iba ojedinele to boli pedagogickí zamestnanci, ktorí už mali skúsenosť so vzdelávaním cudzincov.

V 6 školách zabezpečovali realizáciu kurzu z vlastných zdrojov. Riaditelia týchto subjektov nepožiadali prostredníctvom zriaďovateľa o finančnú a organizačnú pomoc poskytovanú okresným úradom v sídle kraja (OÚ), najmä pre množstvo administratívnych úkonov pri ich vybavovaní. Negatívnu skúsenosť so spoluprácou s OÚ v sídle kraja mala riaditeľka školy³, ktorá v školskom roku 2018/2019 preukázateľne žiadala prostredníctvom zriaďovateľa o finančnú a organizačnú pomoc. Na podanú žiadosť ani jeden z kompetentných úradov nerefletoval. Vedúca pedagogická zamestnankyňa inej školy⁴ zase negatívne hodnotila financovanie jazykového kurzu a ďalších podporných opatrení (neposkytnutie vzorovej pedagogickej dokumentácie, učebných materiálov pokrývajúcich rôzne potreby žiakov) s výnimkou občasného poskytnutia finančného príspevku OÚ v sídle kraja v rámci dohľadovacieho konania, a to len na odmenu pedagógov, ktorí kurz viedli. Pozitívnu sa

² Učebný plán pre základný a rozširujúci jazykový kurz štátneho jazyka pre deti cudzincov, Učebné osnovy pre základný a rozširujúci jazykový kurz štátneho jazyka pre deti cudzincov a Metodické odporúčania na vyučovanie slovenského jazyka v základnom a rozširujúcom kurze štátneho jazyka pre deti cudzincov schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 21. decembra 2005 číslo CD2005-25654/39860.

³ ZŠ s MŠ Kornela Mahra 11, Trnava

⁴ ZŠ s MŠ Jána Bakossa, Bakossova 5, Banská Bystrica

v tejto oblasti javila skutočnosť, že OÚ Bratislava, Žilina a Košice poskytli školám, ktoré ich o to požiadali, informácie o možnostiach organizovania i realizácie kurzov štátneho jazyka a tiež finančnú pomoc na ich zabezpečenie. OÚ Banská Bystrica určil ZŠ, v ktorej sa kurzy realizovali, inú pomoc napr. metodickú, prekladateľskú či tlmočnicku službu školám neposkytoval. Riaditelia 3 ZŠ⁵ jazykové kurzy neorganizovali. Túto skutočnosť zdôvodňovali najmä tým, že prijatí žiaci – cudzinci dostatočne ovládali základy slovenského jazyka, zákonní zástupcovia odmietli ponúkanú možnosť, preferovali vzdelávanie žiaka v súkromnej jazykovej škole či formu súkromného doučovania.

Z 266 evidovaných žiakov – cudzincov absolvovalo základný jazykový kurz štátneho jazyka alebo sa ho v aktuálnom školskom roku zúčastňovalo iba **35 % (93 žiakov)**. Kurzy sa konali v popoludňajších hodinách v priestoroch školy (*dvakrát do týždňa po dve vyučovacie hodiny*) v obsahovom a časovom rozsahu stanovenom v učebnom pláne. Učitelia počas vyučovania v kurze využívali metodické materiály i pracovné listy získané najmä z internetových vzdelávacích portálov, materiálno-technické vybavenie škôl a najmä svojpomocne vyrobené pomôcky. K jednotlivcom pristupovali vzhľadom na ich rozličný vek individuálne a zadávané úlohy diferencovali podľa úrovne ovládania slovenského jazyka alebo tematického zamerania učiva.

Rozširujúci kurz štátneho jazyka organizovalo celkovo 5 subjektov pre 34 žiakov (čo predstavuje 13 %), z nich ho v Bratislavskom kraji absolvovalo 13 žiakov, v Žilinskom rovnako 13 a v Košickom kraji 8.

Riaditelia zhodne uvádzali, že odporúčaná dĺžka kurzov (12 a 16 týždňov) nebola postačujúca, ich realizácia si vyžadovala spracovanie množstva pedagogickej dokumentácie a finančné ohodnotenie vyučujúcich bolo nízke. Pri organizovaní kurzov mali ťažkosti s ich personálnym zabezpečením ale najmä s účasťou žiakov, ktorí prevažne neprejavovali ochotu v čase mimo vyučovania jazykový kurz navštevovať. Oslovení **60** pedagogickí zamestnanci súhlasili s tvrdením riaditeľov, že počet hodín základného kurzu štátneho jazyka je nepostačujúci. Viacerí uviedli, že im chýbali informácie o modifikácii metód a najmä edukačné materiály. Napriek tomu väčšina z nich konštatovala pozitívny prínos jazykového kurzu. Žiaci získali sebavedomie, čo sa prejavilo v ich aktívnejšej komunikácii bez zábran v bežných situáciách s rovesníkmi i s učiteľmi. Tréning komunikačných stratégií umožnil žiakom – cudzincom bezbariérový reálny sociálny kontakt v spoločnosti ľudí hovoriacich po slovensky. Absolvovanie kurzu štátneho jazyka hodnotili pozitívne aj viacerí z **90**-tich oslovených žiakov. Osvojili si rečovú etiketu, vzájomne si pomáhali, aktívne sa zúčastňovali na práci v skupinách, dostali príležitosť prejsť svoju osobnosť i vlastný názor. Tiež sa naučili používať relatívne viac jazykových prostriedkov, jednoducho formulovať svoje myšlienky i pohotovo reagovať na podnety. Uviedli, že sa zlepšili v komunikácii a v porozumení gramatických javov a rozšírili si aktívnu slovnú zásobu. Niektorí však nedokázali svoj pokrok posúdiť, uviedli, že majú naďalej problémy s čítaním odborného textu a v písomnom prejave s písaním v latinke, čo sa prejavovalo aj pri písaní i, y alebo pri rozlišovaní dlhých a krátkych slabík, či pri skloňovaní podstatných a prídavných mien. Pociťovali potrebu zlepšiť svoje komunikačné zručnosti v slovenskom jazyku, preto navštevovali doučovanie/konverzáciu, ktoré im prevažne zabezpečovali ich rodičia, menej učitelia v škole.

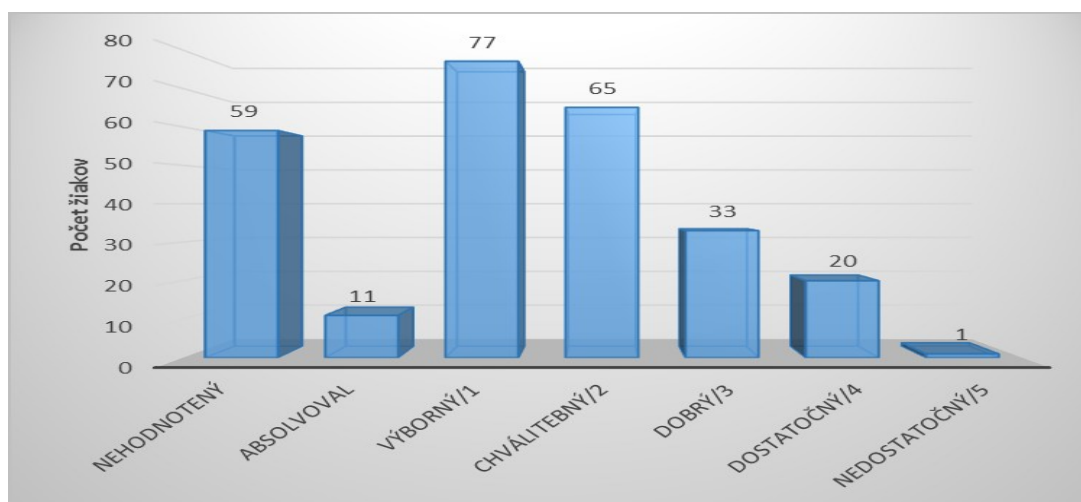
Pri hodnotení žiakov – cudzincov postupovali subjekty prevažne v zmysle ustanovení metodického pokynu na hodnotenie žiakov ZŠ⁶. Kritériá hodnotenia výchovno-vzdelávacích výsledkov v jednotlivých vyučovacích predmetoch boli stanovené vo vnútornom systéme kontroly a hodnotenia. Obsahovali aj informácie o postupe pri zaraďovaní žiakov – cudzincov

⁵ Súkromná spojená škola, M. Falešníka 6, Prievidza; ZŠ, Nábřežie mládeže 5, Nitra; ZŠ Jána Ámosa Komenského, Komenského 3, Komárno

⁶ Metodický pokyn č. 22/2011 na hodnotenie žiakov základnej školy, Čl. 11

do príslušného ročníka, všeobecné kritériá hodnotenia a zásady na posilnenie ich vzdelávacích výkonov. Špecifické pravidlá ich hodnotenia v jednotlivých predmetoch, ale najmä v štátnom jazyku prevažne nemali konkrétne rozpracované. Ojedinele v školách, v ktorých vzdelávali žiakov – cudzincov plynule hovoriacich po slovensky, kritéria na hodnotenie a klasifikáciu neupravovali. Hodnotenie žiaka v slovenskom jazyku a literatúre sa v primárnom vzdelávaní realizovalo formou klasifikácie alebo slovným hodnotením. V ročníkoch nižšieho stredného vzdelávania uplatňovali učitelia klasifikáciu (graf č. 2). Nehodnotený bol ten žiak, ktorý začal navštevovať školu v čase pred hodnotiacim obdobím v prvom polroku. Ak však navštevoval školu prvý rok, bolo jeho celkové hodnotenie z vyučovacieho predmetu slovenský jazyk a literatúra vyjadrené slovom absolvoval. Niektorý z ročníkov primárneho alebo nižšieho stredného vzdelávania opakovalo 7 žiakov (z nich 1/tretí, 1/piaty, 2/šiesty, 1/siedmy, 1/ôsmy, 1/deviaty).

Graf č. 2 Výsledná klasifikácia žiakov v slovenskom jazyku a literatúre v poslednom klasifikačnom období

Z údajov, ktoré školy poskytli vyplynulo, že takmer 11 % žiakov patrilo do skupiny menej úspešných vo vzdelávaní, boli hodnotení klasifikačným stupňom dostatočný/nedostatočný z predmetu slovenský jazyk a literatúra aj napriek tomu, že navštevovali školu viac rokov. Základný kurz štátneho jazyka neabsolvovala polovica z nich. Učitelia v rozhovoroch uviedli, že žiaci nemali záujem v popoludňajších hodinách absolvovať kurz a ich zákonní zástupcovia tiež ponúkanú možnosť odmietli, využívali radšej vzdelávanie v jazykovej škole alebo súkromné individuálne doučovanie. Tiež potvrdili, že stanovené kritériá hodnotenia a klasifikácie žiakov poznali a podľa nich postupovali. Prioritne sa zameriavali najmä na vecné vedomosti žiaka, zohľadňovali najmä jeho pokrok v úrovni ovládania slovenského jazyka, jeho nedostatky v hovorenom a v písomnom prejave nezahrňali do hodnotenia, rešpektovali individuálne možnosti každého žiaka. Nepocit'ovali potrebu špecifikovať v kritériách osobitosti hodnotenia žiakov – cudzincov. Ich doterajšie skúsenosti s edukáciou cudzincov boli podľa nich pozitívne, väčšina z nich ovládala slovenský jazyk na porovnateľnej úrovni so žiakmi so slovenským materinským jazykom. Rovnako nemali problémy ani s ich dochádzkou do školy a oceňovali najmä ich snahu a ochotu prispôbiť sa novému prostrediu. Hodnotili ich ako veľmi ctižiadostivých a snaživých, ktorí pocit'ovali potrebu naďalej zdokonaľovať svoje komunikačné zručnosti v slovenskom jazyku. Vyjadrenia učiteľov boli konfrontované s vyjadreniami žiakov. Tí v rozhovoroch konštatovali, že im pomoc v učení poskytovali najmä rodičia, často spolužiaci (formou rovesníckeho učenia), menej učitelia. Väčšina z nich výraznejšiu pomoc a podporu potrebovala najmä v čase pred nástupom do školy. S hodnotením svojich vedomostí boli spokojní, niektorí si prospech zlepšili. Viacerí, najmä starší žiaci, v popoludňajšom čase plnili

prostredníctvom internetu aj úlohy súvisiace so vzdelávaním v krajine, z ktorej pochádzali. Učivo vyučovacích predmetov v slovenských školách považovali za menej náročné ako učivo, ktoré sa učia v krajine svojho pôvodu. Aj učitelia sú podľa nich v SR empatickejší, veľa času venujú opakovaniu a upevňovaniu učiva.

Pripravenosť škôl na vzdelávanie detí cudzincov

Napriek tomu, že niektoré subjekty vzdelávali žiakov – cudzincov viacero rokov, pedagogickí zamestnanci neabsolvovali v oblasti ich edukácie žiadne vzdelávanie či e-learningové programy so zameraním na zvyšovanie svojej kvalifikácie organizované Metodicko-pedagogickým centrom (MPC), ŠPÚ alebo inými subjektami. Riaditelia prevažnej väčšiny škôl nezabezpečovali v rámci interného vzdelávania žiadne aktivity zamerané na skvalitnenie procesu integrácie žiakov – cudzincov do komunity školy, iba ojedinele realizovali výmenu skúseností/dobrej praxe s okolitými školami, ktoré rovnako vzdelávali viacero žiakov cudzincov. Nemotivovali pedagógov k interkultúrnemu vzdelávaniu, k organizovaniu tematických dní zameraných na spoznávanie jazyka, histórie a kultúry žiakov cudzincov. Nepoznali a preto ani nevyužívali formy metodickej, odbornej a profesionálnej podpory pedagógov zo strany vzdelávacích organizácií (MPC, ŠPÚ) a OÚ v sídle kraja. Niektorí vedúci pedagogickí zamestnanci nevenovali dostatočnú pozornosť ani zabezpečovaniu vhodných učebných materiálov pre vzdelávanie cudzincov, nemotivovali pedagógov k skvalitneniu starostlivosti o túto skupinu žiakov ani ich vyšším finančným ohodnotením.

Proces integrácie cudzincov do komunity školy zabezpečovali prevažne triedni učitelia, učitelia slovenského jazyka a literatúry, výchovní poradcovia niekde školskí špeciálni pedagógovia či školskí psychológovia. V 3 zo sledovaných ZŠ⁷ pomáhali žiakom s prekonávaním kultúrnych rozdielov a adaptačných problémov pedagogickí asistenti, vysvetľovali im jednotlivé ustanovenia školského poriadku, spôsob prípravy na vyučovanie, odlišné zvyky súvisiace s inakosťou kultúry. Zastrešovali tiež komunikáciu a spoluprácu so zákonnými zástupcami, tlmočnicke služby pri komunikácii s vedúcimi zamestnancami školy, so zamestnancami poradenského zariadenia. Poskytovali servis pri vybavovaní rôznych formálnych záležitostí na úradoch a inštitúciách. V ďalšej škole⁸ ustanovili funkciu koordinátorky vzdelávania cudzincov. Učiteľka vykonávala návštevy v rodinách v čase pred nástupom žiaka do školy a sprostredkovávala im prvotný kontakt so slovenským jazykom, poskytovala potrebný učebný materiál. V 11 ZŠ pôsobili školskí špeciálni pedagógovia, ktorí v rozhovoroch uviedli, že poskytovali aj žiakom – cudzincom individuálne edukačné intervencie na základe ich špecifických potrieb vyplývajúcich zo zdravotného znevýhodnenia. V inej ZŠ⁹, kde pôsobila aj školská psychologička sa zamerali na rozvíjanie sociálnych kompetencií žiakov aplikovaním prvkov multikultúrnej výchovy s cieľom rozvíjať vzájomné vzťahy, empatiu, rešpektovať jedinečnosť žiakov. Oslovení výchovní poradcovia uviedli, že nemuseli žiakom – cudzincom poskytovať výraznú pomoc pri riešení ich osobnostných, vzdelávacích či výchovných problémoch. Z ich odpovedí tiež vyplynulo, že v súvislosti s prítomnosťou cudzincov v triednych kolektívoch neboli zaznamenané negatívne situácie, nevyskytol sa prípad agresivity, šikanovania alebo iný prejav neznašanlivosti. Iba v jednej škole¹⁰ zaznamenali problém pri riešení nevhodného správania sa žiaka, ktorý vznikol v komunikácii s rodičom v dôsledku jeho iného kultúrneho nastavenia (neakceptovanie žien vo vedúcich pozíciách). Kariérové poradenstvo bolo žiakom –

⁷ ZŠ s MŠ Kornela Marha 11, Trnava; ZŠ, Jilemnického ulica 204/11, Dunajská Streda; ZŠ s MŠ, Odborárska 2, Bratislava

⁸ ZŠ s MŠ, Francisciho ulica 832/21, Poprad

⁹ ZŠ, Nábřežie mládeže 5, Nitra

¹⁰ ZŠ s MŠ Kornela Marha 11, Trnava

cudzincom v 8. a 9. ročníku poskytované na rovnakej úrovni ako ostatným žiakom, aj napriek tomu, že časť cudzincov aj ich rodičov sa menej orientovala v slovenských ekonomických reáliách, v potrebách trhu práce a v študijných možnostiach. K ďalším formám podpory žiakov patrili aktívna činnosť v školskom klube detí (ŠKD) a v rozmanitých záujmových útvaroch zameraných na oblasť športu či jazykového a literárneho charakteru podporujúce rozvoj ich komunikačných zručností.

Odbornosť vyučovania slovenského jazyka a literatúry bola vo väčšine škôl zabezpečená na **100 %**, v 2 školách Bratislavského kraja na 76 % a 89 %. Učitelia slovenského jazyka a literatúry, ako to vyplynulo z ich vyjadrení, poskytovali žiakom základné formy edukačnej a jazykovej podpory v čase vyučovania i doučovanie. V edukácii uplatňovali individuálny prístup, predĺžený výklad, povzbudenie a na prvom stupni využívali aj netradičné formy vzdelávania napr. zážitkové vyučovanie s cieľom formovať pozitívny vzťah k slovenskému jazyku. Taktiež uviedli, že zo začiatku bola práca so žiakmi náročná, pretože ich jazyková a komunikačná úroveň bola rozličná, bolo potrebné najprv spoznať ich učebné štýly, aby im mohli pomôcť napredovať. Vzdelávanie v štátnom jazyku vo väčšine zo sledovaných škôl neprispôbovali jazykovej úrovni žiaka na základe výsledku jeho pedagogickej diagnostiky. Z výpovedí učiteľov slovenského jazyka a literatúry tiež vyplynulo, že sa viacerí z nich považovali za dostatočne odborne pripravených vzdelávať cudzincov v slovenskom jazyku. Námety pre svoju prácu získavali samoštúdiom a vzájomnou výmenou skúseností. Nemali však dostatok informácií o možnostiach ako si prehĺbiť svoje poznatky z tejto oblasti. Niektorým chýbali informácie o realizácii základných a rozširujúcich kurzoch štátneho jazyka, modifikácii metód a edukačných materiálov pre potreby žiakov cudzincov.

Jedným z dôležitých faktorov ovplyvňujúcich proces adaptácie žiaka cudzinca do nového prostredia sa javilo nadväzovanie efektívnej kooperácie s rodičmi. V interných materiáloch subjektov neboli stanovené osobitné pravidlá komunikácie so zákonnými zástupcami žiakov – cudzincov. K úspešnému začleneniu žiaka do života školy/triedy významne prispieval vstupný rozhovor s rodičmi vedený s cieľom sprostredkovať mu všetky základné informácie o systéme vzdelávania v SR, o škole, o ŠKD, o školskom poriadku (napr. práva a povinnosti zákonných zástupcov a žiakov), o stravovaní, mimoškolských aktivitách, záujmových útvaroch, o očakávaných požiadavkách, aby sa predišlo prípadným nedorozumeniam, či neskorším ťažkostiam. Z vyjadrení pedagógov vyplynulo, že pri kooperácii so zákonnými zástupcami žiakov nevnímali neznalosť slovenského jazyka ako neprekonateľnú prekážku. Dokázali sa s nimi dorozumieť v anglickom alebo v ruskom jazyku, niekde za prítomnosti zamestnancov zastupiteľského úradu, ktorí im ojedinele poskytli prekladateľské služby. V niektorých prípadoch bol počas rozhovorov prítomný žiak – cudzinec z vyšších ročníkov, ktorý už niekoľko rokov školu navštevoval a slovenský jazyk ovládal. Zákonní zástupcovia boli prizývaní k účasti na rôznych kultúrnych i športových aktivitách organizovaných pre komunitu školy, na ktorých mali žiaci – cudzinci príležitosť prezentovať krajinu svojho pôvodu, tradície, zvyky. Subjekty takouto činnosťou prispievali k postupnému vytváraniu bezpečného školského prostredia so zachovaním osobnostnej, sociálnej i kultúrnej identity každého žiaka. Príkladom dobrej praxe v oblasti vzdelávania pedagógov bolo 7 škôl¹¹, v ktorých mali pedagogickí zamestnanci možnosť rozširovať svoje vedomosti v oblasti vzdelávania cudzincov, participovať na projektoch s takýmto zameraním alebo spolupracovať s neziskovými mimovládnyimi organizáciami.

¹¹ ZŠ s MŠ, Odborárska 2, Bratislava; ZŠ s MŠ Kornela Marha 11, Trnava; ZŠ, Rázusova 2260, Čadca; SZŠ, Oravská cesta 11, Žilina; Súkromná spojená škola, Starozagorská 8, Košice; ZŠ, Nábregie mládeže 5, Nitra; Súkromná spojená škola, M. Falešníka 6, Prievidza

Závery

V dôsledku geopolitických zmien, globalizácii, integračných procesov a najmä vplyvom intenzívnejšieho pohybu obyvateľov rôznych krajín po celom svete sa aj Slovenská republika stala pre mnohých z nich cieľovou krajinou. Doposiaľ fungujúci model výchovy a vzdelávania v slovenských školách však nie je dostatočne pripravený reagovať na tieto zmeny. Podľa v súčasnosti platných zákonov majú žiaci – cudzinci zabezpečený prístup k vzdelávaciemu systému v regionálnom školstve za rovnakých podmienok ako občania SR. Zo zistení ŠŠI vyplynulo, že na všetkých úrovniach zodpovedných za výchovu a vzdelávanie sa vyskytovali systémové problémy. Metodická podpora ŠPÚ bola pedagógom poskytovaná predovšetkým prostredníctvom vypracovaných dokumentov – učebných plánov, osnov a metodického odporúčania na vyučovanie slovenského jazyka v základnom a rozširujúcom kurze štátneho jazyka pre deti cudzincov. Metodické odporúčanie však dostatočne nerešpektuje špecifiká rôznych skupín cudzincov s odlišným jazykom a kultúrou. V učebnom pláne základného a rozširujúceho jazykového kurzu absentuje možnosť flexibility pri určovaní počtu hodín štátneho jazyka v závislosti od počiatočnej miery znalosti slovenského jazyka žiakom. Do ponuky Edičného portálu MŠVVaŠ SR neboli zaradené učebnice a učebné materiály pre jazykové vzdelávanie žiakov – cudzincov. Odbory školstva OÚ v sídle kraja mali v spolupráci so zriaďovateľmi škôl organizačne, finančne a metodicky zabezpečovať pre žiakov – cudzincov jazykové kurzy štátneho jazyka. Túto pomoc však poskytovali iba 3 z nich. V ostatných krajoch, ako to vyplynulo z vyjadrení riaditeľov škôl, mali laxný prístup k riešeniu tejto problematiky. Ponuka externého vzdelávania MPC nereflektovala zvýšenú potrebu systematického vzdelávania učiteľov v oblasti edukácie cudzincov. Pedagogickí zamestnanci nemali dostatok informácií o možnostiach vzdelávania sa, nepoznali formy metodickej, odbornej a ich profesionálnej podpory zo strany MPC, ŠPÚ a iných vzdelávacích organizácií. V hodnotených školách poskytovali žiakom – cudzincom výchovu a vzdelávanie za tých istých podmienok ako občanom SR. Vzdelávanie v štátnom jazyku však neprispôbovali ich jazykovej úrovni a výsledkom pedagogickej diagnostiky, tiež kritériá ich hodnotenia v jednotlivých predmetoch, ale najmä v štátnom jazyku zväčša nemali konkrétne rozpracované. V záujme eliminovania jazykovej bariéry cudzincov realizovali základné kurzy štátneho jazyka aj napriek minimálnemu servisu zo strany štátu. Negatívnym sa v tejto oblasti javilo nezaradenie niektorých žiakov do základného kurzu štátneho jazyka aj napriek tomu, že nepreukazovali pokrok, zlepšenie v komunikačných zručnostiach v slovenskom jazyku. Riaditelia škôl mali pri organizácii kurzov ťažkosti najmä s ich personálnym zabezpečením (z dôvodu nízkeho finančného ohodnotenia vyučujúcich), so spracovaním množstva pedagogickej dokumentácie i s účasťou žiakov, ktorí prevažne neprejavovali ochotu v čase mimo vyučovania jazykový kurz v škole navštevovať. Učitelia vyjadrili nespokojnosť so schematizmom v nastavení kurzov, so stanoveným počtom hodín, ktorý nezohľadňoval rozdielnu jazykovú a komunikačnú úroveň žiakov, s nedostatkom edukačných materiálov, s nedostatkom informácií o modifikácii špecifických metód vyučovania slovenského jazyka ako cudzieho. Často v edukácii improvizovali, čo sa prejavilo v zriedkavom uplatňovaní vzdelávacích intervencií potrebných pri stimulácii jazykových a komunikačných schopností žiakov. Viacerí z oslovených pedagogických zamestnancov neprejavili záujem rozširovať svoje kompetencie v oblasti edukácie žiakov s odlišným materinským jazykom alebo v oblasti skvalitnenia procesu integrácie cudzincov do komunity triedy/školy. Oslovení žiaci zväčša nedokázali posúdiť svoj pokrok, uviedli, že aj po absolvovaní kurzu mali problémy s čítaním odborného textu a v písomnom prejave s uplatňovaním gramatických javov. Pomoc v učení im poskytovali najmä rodičia, častejšie spolužiaci (formou rovesníckeho učenia), ojedinele učitelia. Učivo vyučovacích predmetov považovali za menej náročné ako učivo, ktoré sa učili v krajine svojho pôvodu. Na základe komparácie a vyhodnotenia všetkých údajov a zistení možno konštatovať, že vo vzdelávacom

systeme SR nie sú dostatočne zabezpečené priaznivé podmienky pre poskytovanie kvalitných služieb v oblasti vzdelávania cudzincov. K zlepšeniu stavu v tejto oblasti by malo prispieť vytvorenie centier podpory, ktoré by zastrešovali prvotnú pomoc cudzincom, sprostredkovali im tlmočnicke služby, poskytovali podporu rodinám i samotným žiakom pri prekonávaní kultúrnych rozdielov a adaptačných problémov na nové školské a kultúrne prostredie. Rovnako by mali poskytovať on-line poradenstvo pedagogickým zamestnancom. Vzhľadom na potrebu skvalitnenia jazykovej prípravy žiakov sa javí potrebné inštitucionalizovať a sformalizovať základné i rozširujúce kurzy slovenského jazyka pre cieľové skupiny žiakov – cudzincov a realizovať ich v čase pred ich nástupom do ZŠ v štátom zriadenej vzdelávacej inštitúcii.

Podnety a odporúčania

Riaditeľom základných škôl

- nastavovať individuálne cesty rozvíjania jazykových kompetencií pre každého cudzinca s problémami vo zvládaní jazyka a modifikovať ich podľa miery prekonávania jazykovej bariéry
- zabezpečiť revíziu školského vzdelávacieho programu a jeho obsah doplniť o časť venovanú špecifikám vzdelávania žiakov – cudzincov (špecifické formy, stratégie, metódy, edukačné materiály, pomôcky) rešpektujúcich ich kultúrne a jazykové osobitosti a prehľbovanie kladného vzťahu žiaka k slovenskému jazyku
- vypracovať a dodržiavať kritériá (vlastné pravidlá) hodnotenia žiakov – cudzincov vo všetkých povinných predmetoch zohľadňujúce ich úroveň komunikačných zručností v slovenskom jazyku
- vyučovať slovenský jazyk ako cudzí jazyk, prispôbiť obsah vyučovania aktuálnej jazykovej úrovni žiaka na základe posúdenia a výsledku jeho pedagogickej diagnostiky (prípadne vypracovať pre žiaka – cudzinca, ktorý neabsolvoval základný kurz slovenského jazyka individuálny výchovno-vzdelávací plán)
- venovať zvýšenú pozornosť realizovaniu prierezovej témy multikultúrna výchova, realizovať aktivity v spolupráci s mimovládnyimi organizáciami a inými inštitúciami
- zabezpečovať rozmanité formy edukačnej a jazykovej podpory vo vyučovaní pre žiakov – cudzincov (individuálne alebo skupinové doučovanie/konverzácia...)
- riešiť v spolupráci so zriaďovateľom finančné, metodické a materiálne zabezpečenie základného/rozširujúceho jazykového kurzu štátneho jazyka
- vychádzať pri tvorbe ročného plánu vzdelávania z reálnej analýzy potrieb školy – zabezpečiť vzdelávanie pedagogických zamestnancov zamerané na edukáciu žiakov s odlišným materinským jazykom alebo na oblasť skvalitnenia procesu integrácie cudzincov do komunity školy
- organizovať interné vzdelávanie členov metodických orgánov zamerané na edukačnú a jazykovú podporu žiakov – cudzincov a spolupracovať s mimovládnyimi organizáciami a inými inštitúciami pri zabezpečení interkultúrneho vzdelávania pedagogických zamestnancov
- poskytovať podľa potreby cudzincom asistenta žiaka pri ich adaptácii do nového prostredia

Štátnemu pedagogickému ústavu

- vytvoriť databázu metodických a didaktických materiálov na podporu vzdelávania žiakov – cudzincov

Metodicko-pedagogickému centru

- zaradiť do ponuky programov vzdelávania pedagogických zamestnancov vzdelávanie zamerané na metodiku výučby slovenského jazyka ako cudzieho a na uplatňovanie inovatívnych pedagogických stratégií

- vytvoriť pre učiteľov e-learningové programy zacielené na vzdelávanie žiakov – cudzincov v základných školách
- zvýšiť podporu informovanosti formou online poradenstva o metódach a formách vzdelávania žiakov – cudzincov

Výskumnému ústavu detskej psychológie a patológie

- zamerať prípravu a vzdelávanie odborných zamestnancov poradenských centier na rozvíjanie ich kompetencií potrebných pri práci so žiakmi – cudzincami
- pripraviť vhodné diagnostické nástroje a postupy rešpektujúce jazykovú a kultúrnu odlišnosť žiakov – cudzincov

Národnému ústavu certifikovaných meraní

- vytvoriť štandardizované testy na posúdenie jazykovej úrovne žiakov – cudzincov

Odborom školstva okresného úradu v sídle kraja

- zefektívniť komunikáciu so základnými školami, poskytovať metodickú pomoc riaditeľom potrebnú pre zabezpečenie náležitostí týkajúcich sa organizácie jednotlivých druhov kurzov štátneho jazyka a zabezpečiť zjednodušenie administratívnych úkonov potrebných pre ich organizáciu

Ministerstvu školstva vedy, výskumu a športu SR

- nastaviť systém financovania škôl tak, aby v ňom boli zohľadnené zvýšené náklady na vzdelávanie žiakov – cudzincov (z dôvodu potreby zabezpečenia špecifickej edukačnej podpory aj mimo vyučovania)
- vytvárať podmienky pre zabezpečenie asistentov pre žiakov – cudzincov na základe ich osobitých výchovno-vzdelávacích potrieb
- upraviť podmienky pre finančné zabezpečenie kurzov štátneho jazyka pre každého žiaka – cudzinca, vrátane detí s občianstvom SR, žijúcich v zahraničí a pochádzajúcich z cudzojazyčného rodinného prostredia, ktoré neovládajú slovenský jazyk
- rozšíriť ponuku učebníc a učebných pomôcok pre vzdelávanie žiakov – cudzincov
- vytvoriť webový portál zameraný na poskytovanie komplexných informácií pre školy, rodičov cudzincov, deti cudzincov súvisiace so vzdelávaním v SR
- iniciovať v spolupráci s pedagogickými fakultami univerzít vytvorenie nového študijného programu, prípadne do obsahu súčasného študijného odboru začleniť obsah orientovaný na učiteľstvo slovenského jazyka ako cudzieho jazyka
- prehodnotiť v metodických pokynoch na hodnotenie žiakov základnej školy hodnotenie žiakov – cudzincov (žiakovi s odlišným materinským jazykom uvádzať namiesto klasifikačného stupňa alebo slovného hodnotenia z vyučovacieho jazyka počas štyroch hodnotiacich období od nástupu do školy slovo absolvoval alebo slovné hodnotenie, z ktorého bude zrejmý pokrok žiaka a dosiahnuté kompetencie)
- zriadením centier podpory pre vzdelávanie žiakov – cudzincov poskytovať pomoc školám a sprostredkovanie služieb pre zákonných zástupcov žiakov v záujme ich adaptácie na nové školské a kultúrne prostredie a skvalitnenia ich edukácie
- poskytovať žiakom – cudzincom bez znalosti slovenského jazyka v čase pred ich nástupom do základnej školy bezplatnú výučbu štátneho jazyka prispôbenú ich potrebám
- zabezpečiť dostupnosť služieb a iných podporných opatrení (poskytovanie špeciálno-pedagogickej podpory) vedúcich k postupnému eliminovaniu jazykových/edukačných bariér smerujúcich k bezproblémovému zaradeniu žiakov – cudzincov (vrátane žiakov migrantov/s migrantským pôvodom) do edukačného procesu, ktoré by im pomohli prekonať vzdelávacie problémy a tým eliminovať faktory vedúce k predčasnemu ukončovaniu školskej dochádzky tejto skupiny žiakov, ktorej takéto riziko hrozí